

Asia: VN/33074/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi alkoholilain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää lausuntoja luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi alkoholilain muuttamisesta. Esityksessä ehdotetaan alkoholilakia muutettavaksi siten, että mahdollistetaan alkoholijuomien toimitus vähittäismyyntipaikasta tilaajalle tai muulle vastaanottajalle. MIELI Suomen Mielenterveys ry kiittää mahdollisuudesta lausua esitysluonnoksesta.

Ministeriön esitys on selkeästi ristiriidassa hallitusohjelmaan, jonka mukaan hallitus edistää lapsimyönteisen yhteiskunnan rakentamista. Hallitusohjelman mukaan huomiota kiinnitetään varsinkin perheiden hyvinvointiin. Esitys ei edusta hallitusohjelman sitoutumista lapsimyönteiseen politiikkaan ja sillä on lukuisia kielteisiä lapsi- ja perhevaikutuksia.

Esitys on osa alkoholin saatavuutta lisääviä lakimuutoksia, joiden yhteisvaikutusta ei ole luonnoksessa riittävästi arvioitu. Tänä vuonna oluen saatavuutta on jo lisätty alentamalla vahvempien oluiden verotusta ja tuomalla vähittäiskauppoihin 8-prosenttiset viinit ja muut käymisteitse valmistetut alkoholijuomat. Nyt käsiteltävän esityksen ja muiden alkoholin saatavuutta lisäävien lakimuutosten yhteen lasketut kokonaisvaikutukset alkoholin saatavuuteen voivat hallituskauden aikana muodostua huomattavan suuriksi.

MIELI ry katsoo, että hallitusohjelman alkoholipoliittisten linjausten yhteisvaikutuksista tulee tehdä perusteellinen mielenterveys- ja lapsivaikutusten arviointi. Lakiesitystä tulisi arvioida uudelleen myös perustuslain antaman terveyden edistämisen veloitteen suhteen. MIELI ry:n näkemyksen mukaan luonnos hallituksen esitykseksi on ristiriidassa perustuslain kanssa. Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on edistettävä väestön terveyttä.

MIELI ry ei kannata alkoholin kotiinkuljetusta, joka entisestään lisäisi alkoholinkulutusta ja alkoholihaittoja väestössä. Alkoholijuomien kotiin toimittamisen keskeiset ongelmat liittyvät ikärajavälön puutteisiin, alkoholin suurkulutukseen kasvuun ja yksittäisiin humalajuomistilanteiden pitkittymiseen eli ”juomisputkiin”. Monissa maissa on havaittu, että kotiinkuljetusta hyödyntävät todennäköisemmin alkoholin riskikuluttajat. Pikatilaukset ovat tutkimustiedon valossa erityisen ongelmallisia, koska niihin liittyy riskikulutusta. Australialaisessa tutkimuksessa jopa viidennes kotiinkuljetusta käyttävistä toi esille, että kotiinkuljetus on mahdollistanut alkoholin juomisen jatkamisen, kun juomat ovat loppuneet. Tutkimustiedon mukaan saman päivän pikalähetystä hyödyntävät erityisesti alkoholia riskitasolla kuluttavat. Riskikulutuksen vähentämiseksi lakiesitykseen tulee lisätä vaatimus tilauksen tekemisestä viimeistään 24 tuntia ennen toimitusta.

Alkoholin kotiinkuljetus on ulkomailla ollut erityisesti nuorten suosiossa. Muutosesitys voi kääntää nuorten parissa tapahtuneen positiivisen kehityksen alkoholinkulutuksessa kielteiseen suuntaan.

Alkoholin toimitusta hoitavalle henkilökunnalle tulee luoda turvalliset olot kieltäytyä alkoholin luovutuksesta tilaajan iän, päihtymystilan tai välitysepäilyn takia. Esitysluonnoksen mukaan (38 §) tulee olla ”riittävästi henkilökuntaa tehokkaan valvonnan ja järjestyksenpidon toteuttamiseksi”. Alkoholin toimituksen osalta pykälää tulee tarkentaa niin, että alkoholin toimitusta toteuttaa ainakin kaksi henkilöä. Varmistamalla että toimitusta hoitaa aina työpari voidaan myös parantaa toimitusta hoitavien henkilöiden työturvallisuutta.

Hallitusohjelman mukaan keskeisiä talouspoliittisia tavoitteita on kuroa umpeen kuilua julkisen talouden tulojen ja menojen välillä sekä kääntää Suomen velkaantumisen laskuun. Tätä tavoitetta eivät tue suunnitellut muutokset alkoholilakiin, joilla todennäköisesti kasvatetaan kulutusta ja lisätään alkoholiin liittyvää kuormitusta sote-sektorilla ja heikennetään työelämän tuottavuutta. Esitetyt alkoholilain muutokset lisäisivät entisestään sosiaali- ja terveydenhuollon kuormitusta ja kustannuspaineita.

Esityksen mielenterveysvaikutukset

Alkoholin kielteiset vaikutukset mielenterveyteen ovat sekä suoria että ylisukupolvisia. Alkoholin saatavuuden helpottaminen tulee heijastumaan mielenterveysongelmien lisääntymisenä sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.

Suomalaisten psyykinen hyvinvointi on todettu olevan yhteydessä alkoholin käyttöön. Humalahakuinen juominen ja alkoholi-ongelmat liittyvät mielenterveyteen – mitä humalahakuisempaa juominen on ja mitä enemmän haasteita alkoholin käyttöön liittyy, sitä heikompi on koettu mielenterveys. Tilanteessa, jossa mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat jo aivan riittämättömiä ja kriisissä, hoidon ja palvelujen tarpeen kasvattaminen alkoholin saatavuutta

lisäämällä on edesvastuutonta. Vakuuttavan tutkimusnäytön mukaan alkoholin kulutusta ja sen haittoja voidaan tehokkaimmin vähentää alkoholin saatavuutta rajoittamalla.

Alkoholihaitat ovat merkittävin yksittäinen masennusta aiheuttava tekijä Suomessa. Masennuksesta kärsii vuosittain noin 6,5 % suomalaista, ja merkittäväällä osalla on masennusta vaikeuttava alkoholiongelma.

Alkoholiongelmat ovat merkittävä syy itsemurhayrityksiin ja itsemurhiin. Noin puolet itsemurhan tehneistä suomalaisista ovat kärsineet myös alkoholiriippuvuudesta tai alkoholin haitallisesta käytöstä. On vaarana, että alkoholin saatavuuden lisääminen pysäyttää itsemurhamäärien laskevan trendin ja kääntää sen taas nousuun.

Kotiin kuljetettu alkoholi nautitaan kotona, mistä syystä alkoholijuomien kotiinkuljetukseen liittyy merkittäviä riskejä perheiden hyvinvoinnille. Alkoholin kulutuksen lisääntyessä perheväkivallan ja lasten kaltoinkohtelun riskit kasvavat. Näitä vaikutuksia ei ole esitysluonnoksessa riittävästi arvioitu. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhrien määrä saattaa nousta alkoholin kotiinkuljetuksen myötä. Lähisuhdeväkivallan tekijä on päihtynyt vajaan puolessa väkivaltatilanteista ja alkoholisidonnaisen lähisuhdeväkivallan seuraukset ovat usein vakavampia kuin ei-alkoholisidonnaisen. Lähisuhdeväkivallan uhri on useammin nainen kuin mies, joten esityksellä tulee olemaan kielteisiä vaikutuksia naisten asemaan ja elinoloihin.

Alueella myydyin alkoholin määrä on yhteydessä psykiatriseen sairaalakäyttöön. Mitä suurempi tilastoitu alkoholin myynti alueella on, sitä enemmän käytetään psykiatrian sairaansijoja. Alkoholin käyttö on yhteydessä alkoholipsykooseihin, joita esiintyy 0,5 % väestöstä. Alkoholin saatavuuden lisääminen tulee lisäämään alkoholipsykoosien määriä, psykiatrisen hoidon tarvetta ja mielenterveyspalveluiden tuottamiseen liittyviä kustannuksia.

Esityksen lapsivaikutukset

Esityksen lapsivaikutusten arvioinnissa todetaan, että Suomessa 65-70 000 lasta elää perheissä, joissa toisella tai molemmilla vanhemmilla on päihdeongelma. Moninkertainen määrä lapsia asuu perheissä, joissa on alkoholin riskikäyttöä. Vanhempien alkoholinkäytön vaikutukset lapsiin ovat pitkäkestoisia ja heijastuvat myöhemmällä iällä mielenterveys- ja päihdeongelmien sekä huono-osaisuuden riskeinä.

Vanhempien alkoholin käyttö vaikuttaa voimakkaasti heidän lastensa mielenterveyteen. Vaikutusten vakavuus ulottuu kehitysvammaisuutta aiheuttavasta sikiön alkoholioireyhtymästä aikuisiän psykologiseen haavoittuvuuteen. Aikuisiällä esiintyvien mielenterveyden ongelmien juuret ovat

usein vanhempien alkoholin käytön aiheuttamassa turvattomuudessa ja kaltoinkohtelussa. Alkoholin kotiinkuljetus lapsiperheisiin tulee lisäämään huoltajien alkoholin käyttöä ja lasten turvattomuutta.

Alkoholin toimittajia tulee velvoittaa toimituksen yhteydessä luovuttamaan kirjallista tietoa apua, tukea, turvaa ja hoitoa tarjoavista tahoista.

Alkoholin kotiinkuljetuksen on havaittu lisäävän myös hankitun alkoholin määrää. Kotona säilytetyn alkoholin määrän on puolestaan havaittu olevan yhteydessä lasten ja nuorten alkoholikokeiluihin. On odotettavissa, että muutos lisää lasten alkoholimyrkytysten määrää.

Luonnoksessa ei ole käsitelty tilannetta, jossa alkoholin kotiin toimittava henkilö havaitsee paikalla olevien lasten hädän ja mahdollisen lastensuojelun tarpeen. Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus näissä tilanteissa tulee lisätä alkoholilain muutosesitykseen.

Taloudelliset vaikutukset

Alkoholin aiheuttamat kuolemat, työkyvyttömyyseläkkeet, hoitajaksot ja rikokset aiheuttivat 1,4–1,6 miljardin euron kustannukset vuonna 2022. Tämän lisäksi on arvioitu, että alkoholin välillisten eli epäsuorien kustannusten suuruus on vähintään miljardi euroa. Kokonaiskustannukset ovat tätäkin suuremmat, kun huomioidaan alkoholinkäytön aiheuttama lastensuojelun tarve ja muu sosiaalityö. Alkoholin aiheuttamat kärsimykset perheissä ja lapsille ei ole mitattavissa rahassa.

Alkoholihaitat laskevat työntekijöiden työpanosta ja tuottavuutta. Menetetystä työpanoksesta alkoholin vuoksi koitui työnantajille vuonna 2022 arviolta vähintään 500 miljoonan menetykset. OECD:n vuonna 2021 tekemien laskelmien mukaan Suomen olisi mahdollisuus lisätä bruttokansantuotetta jopa 6 miljardia euroa (2,3 % BKT:stä), jos alkoholin kulutusta saataisiin vähennettyä.

Vaikutukset sote-palveluihin

Esitetyt muutokset lisääisivät sosiaali- ja terveydenhuollon kuormitusta ja kustannuspaineita. Kuormitus kohdistuisi erityisesti sektoreille, joiden kuormitus on jo korkea, kuten lastensuojeluun, aikuisten sosiaalityöhön, mielenterveys- ja päihdepalveluihin ja päivystyksiin. Hyvinvointialueet ovat jo kustannuskriisissä, ja kuormituksen lisääminen alkoholin saatavuutta lisäämällä vahvistaisi entisestään hyvinvointialueiden talouskriisiä. Alkoholinkäyttö lisää julkisen sote-sektorin kustannuksia mutta samalla vähentää kustannusten maksajia.

Luonnoksen mukaan samalla kun alkoholin toimitus kotiin sallitaan ”lasten ja nuorten palveluja ja erityisesti päihde- ja mielenterveystyön uudistuksilla edistetään terveyttä ja turvataan lasten hyvinvointia ja yksilöllistä kehitystä” (sivu 49). Väitteelle ei ole katetta. Merkittäviä lasten ja perheiden hyvinvointia edistäviä uudistuksia ei ole tiedossa, vaikka nyt esitetyn lakimuutoksen lisäksi monet muut toimet ovat heikentäneet varsinkin pienituloisten lapsiperheiden asemaa.

MIELI ry tukee vahvasti perheiden, lasten ja nuorten palveluiden kehittämistä, mutta painottaa että alkoholilain esitettyjen muutosten myötä lisääntyvän palvelutarpeen kustannusten kattamiseen tulee ottaa esityksessä kantaa. Valvonta- ja seuraamusmaksut ovat luonnoksessa vahvasti alimitoitettuja eivätkä vastaa muutoksen aiheuttamia kustannuksia julkiselle sektorille. Esitetty muutos lisäisi myös lapsi- ja perhejärjestöjen sekä mielenterveys- ja päihdejärjestöjen auttamispalveluiden kysyntää.

Yhteenveto

MIELI ry ei puolla alkoholilakiin esitettyä muutosta, vaan esittää sen hylkäämistä. Kotiinkuljetus kasvattaa alkoholin saatavuutta ja siirtää alkoholin kulutusta julkisista tiloista koteihin. Lakiesitysluonnos on ristiriidassa hyvinvointi- ja terveystavoitteiden sekä talouden tasapainottamiseen liittyvien tavoitteiden kanssa. Alkoholijuomien kotiinkuljetus heikentäisi suomalaisten mielenterveyttä, perheiden hyvinvointia ja lisäisi julkisen talouden alkoholin kulutuksesta johtuvia kustannuksia.

Wahlbeck Kristian
MIELI Suomen Mielenterveys ry